

דסמך על המעיין, דאין זה דבר הפשוט העולה מאליו, וגם המ"א לא כתב כן בפשיטות אלא על פי דברי האו"ח, וביתור שהביא דברי המ"א ודחה דבריו, שאז אדרבא הקורא יבין דלא מהני, ואי סבירא ליה לרבינו דמהני היה לו להשמיענו זאת בהדיא.

אכתי פש גבן לברורי דעת רבינו ה"שתיילי זיתים" אם יכול לשמוע לש"ץ כשאומר עמו ע"פ, נראה דזה מהני, שכן כתב רבינו ה"שתיילי זיתים" שלא יסייע לחזן ע"פ שמא יתן לב השומע לזה שקורא בע"פ ולא לקריאת החזן, משמע שהוא עצמו יוצא ידי חובתו, ולפי שיש לבעל הדין לחלוק ולומר דאין הכרח, דאפשר דמיירי ביצא כבר ידי חובתו, ולא יסייע בע"פ לחזן בשביל השומעים, וכמו שכתב כך הפמ"ג באופן השני להשוות דברי הרשב"א עם דברי האו"ח, אמרתי אחפש עוד בדברי רבינו.

וזה מצאתי לרבינו בסימן קצ"ג ס"ק ב' שכתב וז"ל: ואפילו בקידוש שהוא דאורייתא יוצאות נשים וע"ה בשמיעה, ומ"מ טוב שיאמרו מילה במילה עם המקדש והמברך דא"א לכוין ולשמוע (מ"א) ע"כ. ולהדיא דיכול לשמוע לש"ץ, למברך והמקדש, הגם שאומר עמו ע"פ, ובפשיטות דיוצאים מדין שומע כעונה.

אלא דאכתי צריך ביאור דבסימן רע"א ס"ק ג' כתב רבינו ה"שתיילי זיתים" וז"ל: ופשוט דקטן אינו מוציא האשה ואפילו בן י"ג חיישין שמא לא הביא שתי שערות, דבמילי דאורייתא לא סמכין אחזקה עד שיתמלא זקנו ולכן תקדש לעצמה (מ"א) ע"כ, והנה במ"א סיים דבריו: ועיין סי' קצ"ג, ורבינו השמיט הדברים וצריך ביאור, שהרי העלה דברי המ"א בסי' קצ"ג וכתב:

וכבר עמד בזה ב"תשובות רע"א" סי' ז' וז"ל: משמע דכוונתו למ"ש בסימן קצ"ג, דבלא"ה נכון שהאשה תאמר מילה במילה עם המקדש כיון דאינן מבינות לה"ק אינן יוצאות בשמיעה א"כ מימלא אין חשש, והנה צ"ל דאף

שוב ראיתי שעמד בזה הפמ"ג בא"א ס"ק ו' וז"ל: עמ"א יש בכאן מקום עיון ובא"ר ה' הרגיש בזה, כי הביא תשובת הרשב"א תס"ז וש"ל, הטעם שאין לקרות בחומש שאין מכוין לש"ץ ואינו יוצא י"ח דהוה כמו בע"פ, ובשם או"ח כ' נהגו לגעור מי שמסייע לחזן שאחרים יתנו לב לזה שקורא ע"פ יעו"ש, ואם באנו להשוות דברי הרשב"א וש"ל עם האו"ח י"ל בשני פנים, א. דיש לחלק בקורא ע"פ דיודע שאינו יוצא י"ח, ומכוין מילה במילה לש"ץ, אלא שאחרים אין שומעים, משא"כ בחומש הוא עצמו אינו יוצא דסומך על קריאתו בחומש, או דאו"ח מיירי שהוא כבר יצא י"ח ובא לסייע אח"כ לש"ץ בע"פ, וגוערין בו שאחרים יכוונו לזה שקורא בע"פ, והרשב"א אפשר דמיירי בלחש אפ"ה לא יקרא בחומש וכו' ע"כ.

ודאיתנא להכי, אפשר דלכך לא העיר רבינו מדברי הט"ז כלום, שאפשר דהט"ז מיירי שכבר יוצא ידי חובתו, ולא יקרא מתוך מגילה שאינה כשירה בגלל השומעים, וכמו שביאר הפמ"ג כן גבי לא יסייע בע"פ, אך מסיום דברי השו"ע שכתב אלא שומע ושותק, לא משמע כ"כ הכי.

ועדיין יש מקום לעיין לפי מה שכתב הפמ"ג להשוות דברי הרשב"א וש"ל עם האו"ח באופן הראשון דיש לחלק, בקורא בע"פ דיודע שאינו יוצא ידי חובתו, ומכוין מילה במילה לש"ץ, אלא שאחרים אינן שומעים, משא"כ בחומש הוא עצמו אינו יוצא דסומך על קריאתו בחומש ע"כ, דמשמע לכאורה שהיכא דאין סומך על קריאתו בחומש דיודע הדין דלא מהני דהוי קורא ע"פ, ומכוין דעתו לצאת ע"י ששומע מש"ץ דמהני, וא"כ יש מקום לבעל הדין לדחוק ולומר דאפשר דגם לרבינו ה"שתיילי זיתים", מהני ויכול הוא עצמו לשמוע מש"ץ אע"פ שקורא, ועיקר הערתו על המ"א אינו על הדין אלא על המקור שמשם לקח המ"א את דבריו, הנה מלבד שאין הדברים ברורים, כבר דברינו אמורים, דרבינו סתם הדברים דמשמע דלא מהני, דאי אפשר לומר כאן

אלא פתיחה וחתומה יוצאים האשה וע"ה ע"י שמיעה בלבד, ואמצעית הברכה יוצאים ע"י אמירתם בלבד, אולם אחר ההתבוננות נראה דגם רע"א סובר דיכול לשמוע לש"ץ או למקדש המברך כשאומר עמו יחד ע"פ, שכן לא כתב את מסקנתו אלא מחמת שלא תהא ברכה לבטלה, ולא בגלל שלא שייך בכה"ג שומע כעונה ודו"ק.

ואדרבא בדברי רבינו ה"שתילי זיתים" שסתם הדברים, דמשמע דהאשה, וע"ה אומרים נמי הפתיחה והחתומה, אין לנו ראייה שיכול לשמוע למקדש המברך גם כשאומר עמו בע"פ, שהרי בהכרח נצטרך לומר שיוצאים שוב ע"י עצמם באמירתם, דאל"כ הוי ברכתם לבטלה, ולפי זה, צריך לומר דרבינו סובר דאפשר לעשות שני קידושים על כוס אחד.

ומה דלא ציין רבינו לסימן רע"א לסימן קצ"ג, אפשר דכבר כלול הכל במה שכתב שהאשה תקדש ע"י עצמה, גם אפשר עוד שלא ציין לסי' קצ"ג, שלא לעשות כך לכתחילה, היכא דיכולה לעשות ע"י כוס שלה, גם הנוסח בסי' קצ"ג "ומ"מ טוב שיאמרו" אינו נכון לסימן רע"א, שגבי קטן חייבת היא לומר דאין יכולה לצאת בשמיעה ע"י קטן, ולקושטא, מצינו פעמים רבות שאין רבינו מביא מה שצינו הפוסקים לסימן מסוים, לפי שבא הדבר כבר קודם וסמך על המעיין.

אם תהא יוצאת בקידוש דלעצמה שוב ליכא קידוש על היין היינו דלעניין קידוש על הכוס שהוא דרבנן סמכינן על חזקה דרבא דהביא ב' שערות, ולגבי דאורייתא יוצאות באמירתן. אולם עודני נבוך, דלכאורה כיון דמברכת לעצמה לא שייך לומר שיוצאת ג"כ בשמיעה דאם באת לומר דיוצאת בשמיעה דשומע כעונה א"כ ברכה שבפיה לבטלה, ובההיא דסימן קצ"ג באמת יש לומר דאומרת עם המקדש נוסח אמצעית הברכה אבל הפתיחה והחתומה יוצאת בשמיעתה דהמעט הזה מבינות בלה"ק, אבל לעניין הקידוש שמקדש זה בן י"ג שנים, דכיון דחיישינן שמא לא הביא ב' שערות ואינו מוציא אותה, וצריכה לצאת באמירתה עמו, ע"כ צריך שתברך גם הפתיחה והחתומה. א"כ אם באמת הביא ב' שערות והוא רוצה לצאת בשמיעתה ממנו כדי שיהיה קידוש על הכוס מה שמברכת לעצמה הוי לבטלה, ואולי יש לומר דגם בזה אומרת לעצמה רק נוסח הקידוש בלי פתיחה וחתומה ומדאורייתא יוצאת בזה דאין חיוב ברכה מדאורייתא רק להזכיר את יום השבת, ולגבי דרבנן סמכינן דהביא ב' שערות ויוצאת בשמיעתה וכו' ע"כ.

ולכאורה לפי דברי רע"א אין הוכחה שאפשר לשמוע לש"ץ, או למקדש והמברך כשאומר עמו יחד בע"פ, שבכאן אין עושים שני הדברים יחד,

העולה מכל האמור, התופס מגילה שאינה כשרה, לא יקרא אפילו בלחש עם הש"ץ, דלא אמרינן דיכול לשמוע לש"ץ אע"פ שקורא, וכן לא יסייע ע"פ לש"ץ, שמא יתן לב זה השומע לזה שקורא בע"פ ולא לקריאת הש"ץ, ובדיעבד אם עשה כן, נראה דיוצא ידי חובתו, דאמרינן דיכול לשמוע לש"ץ אע"פ שאומר עמו.

◇ בירור הלכה ◇

הגאון רבי עזרא קרואני שליט"א

בענין קריאת המגילה מיושב

גירסת רש"י במתני'

גירסת ר"ח הרי"ף והרמב"ם וש"ר

אמנם גירסת רבינו חננאל הרי"ף (בכת"י) והרמב"ם פ"ב ה"ז והרבה ראשונים "הקורא את המגילה עומד ויושב יצא", ומלשון "יצא" משמע שאינו אלא דיעבד.

אולם הרשב"א ועוד ראשונים כתבו דאע"ג דקתני יצא, אפי' לכתחלה קאמר, והרשב"א הביא ראיה מהא דקראה אחד קראה שנים יצאו, וההיא ע"כ לכתחילה הוא, דהא קתני בברייתא ומגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין. ועוד דהא קתני קראה אחד ובאחד מה יש לומר יצא בדיעבד, אלא ודאי לכתחילה קאמר. וגם מוכח מהירושלמי כך דהירושלמי מקשה ומתרץ עומד ויושב יצא, מה לשעבר [ר"ל-בדיעבד] הא לכתחילה לא, [בתמיה] והא תני מעשה בר"מ שקראה מיושב בביהכנ"ס שבטעין, ונתנה לאחר וברך עליה. כיני מתני' מותר לקרותה מעומד, מותר מיושב.

אמנם בטור (סי' תר"צ) כתב הקורא את המגילה עומד או יושב משמע בדיעבד, אבל לכתחילה לא יקרא יושב. ובירושלמי קאמר אפילו לכתחילה. והרמב"ם כתב אבל לא יקרא לכתחילה יושב בציבור, מפני כבוד הציבור. ע"כ.

בד' הטור

ובטורי אבן הקשה על הטור דאם איתא דבציבור אין קורין לכתחילה יושב, הרי הא דאמרינן בגמ' משא"כ בתורה, אקריאת תורה בציבור קאי דאין קורין יושב וכדפרש"י. והשתא מה בין מגילה לתורה הרי שניהם שוים דביחיד קורין יושב

במשנה במגילה (דף כא.) תנן הקורא את המגילה עומד ויושב קראה אחד קראה שנים יצאו וכו'.

והנה גירסת רש"י במתני' "הקורא את המגילה עומד ויושב" ולשון זה מורה דאף לכתחלה קורא יושב, וכן מתבאר מפ' רש"י שפירש עומד ויושב אם רצה עומד אם רצה יושב. אלמא דאף לכתחלה קורא יושב. וכ"כ הט"ז תר"צ סק"א בד' רש"י.

וחיזק גירסת רש"י בספר המכתם וז"ל: הקורא את המגילה עומד ויושב. פירוש רשאי לקרותה עומד ויושב כמו שירצה. והיינו דאמר בגמרא מה שאין כן בתורה. [פירוש] אינו רשאי לקרות לכתחלה מיושב אלא מעומד לכבוד התורה. אבל לא גרסינן קרא עומד או יושב יצא. דמשמע מה שאין כן בתורה דאפילו בדיעבד לא יצא. וזה אינו דבתורה נמי בדיעבד יצא. ע"כ.

ובגמ' תנא משא"כ בתורה, פירש רש"י שאין קורין בתורה בציבור מיושב. ומדברי רש"י הללו מבואר עוד שאף בצבור יכולים לקרוא את המגילה יושב לכתחילה, וע"ז אמרה הגמ' משא"כ בתורה שלא קורין בציבור מיושב אלא צריך לעמוד. ובפשטות נראה שאין העמידה בתורה מעכבת שכל דין זה הוא לכתחילה, ואם קרא מיושב יצא. וכ"כ בנימוק"י וז"ל: ויש דלא גריס יצא במגילה. משמע לדבריו דאפילו לכתחלה יכול לקרותה מיושב, ובתורה בדיעבד יצא.

בד' הרמב"ם

ובד' הרמב"ם פירש הט"ז (תר"צ סק"א) דהוקשה לרמב"ם לשון הקורא דמשמע לכתחילה, ולשון יצא דמשמע דיעבד, ולכן פירש דאיכא גוונא דאף לכתחילה קורא מיושב והיינו ביחיד ואיכא גוונא דדוקא בדיעבד והיינו בצבור.

ובטעמו של הרמב"ם דלא יקרא לכתחילה יושב בציבור מפני כבוד הציבור. כתב הב"ח דלכל מילי חיישינן לכבוד הציבור בקריאת התורה וה"ה במגילה דהא טעם אחד לשניהם. וכתב דלפי"ז אע"פ שלדעת הרמב"ם נשים מוציאות את האנשים במקרא מגילה, אפ"ה בציבור לכתחילה לא תקרא אשה מפני כבוד הציבור, כמו בקריאת התורה.

אמנם דין עמידה בקריאת התורה אינו משום כבוד צבור אלא כמפורש בגמרא משום ואתה פה עמוד עמדי, וכן מתבאר ממש"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות תפילה ה"א וז"ל ואין המתורגמן נשען לא לעמוד ולא לקורה אלא עומד באימה וביראה עכ"ל. ובהגהות מימוניות אות ט' הביא את המקור לדבריו מירושלמי בפירקין ר' שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חמא דבר נש קאים ומתרגם סמיך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה תורה באימה כך צריך לנהוג בה אימה וכ"ש הקורא עצמו. ע"כ. א"כ מבואר דמשום שנתנה באימה ויראה צריך לעמוד ולא משום כבוד הצבור. והדבר מוכח מדברי הרמב"ם גופיה שכתב שאסור אף לסמוך ואי אין העמידה אלא משום כבוד הצבור היה מותר לסמוך בה, כמש"כ הפמ"ג סי' קמ"א משב"ז סק"א, ובהגהות מצפה איתן כאן. וקדמם ביסוד זה המג"א סוס"י תכ"ב עיי"ש. [וצ"ע למה לא העלה רמב"ם דין עמידה בקריאת התורה גופא].

והנה לשיטת הרמב"ם שיש דין עמידה לכתחילה במגילה משום כבוד הציבור, צ"ב מה הפשט בגמ' שקריאת המגילה עומד ויושב משא"כ בתורה, וא"א לבאר שזה עולה על קריאה בציבור, שהרי הרמב"ם סובר שצריך לכתחילה לעמוד אף

לכתחילה ובציבור לא, ולא מסתבר דבתורה קראה בציבור יושב אפילו בדיעבד לא יצא, אלא ודאי דהא דקתני במשנה יצא, הפירוש אפילו לכתחילה, וע"ז אמרה הגמ' משא"כ בתורה שצריך לכתחילה לעמוד. וכתב שלישנא דדיעבד במשנה לאו דוקא, והביא ראיה מהא דקראה אחד קראה שנים יצאו, וזה אפילו לכתחילה, וכיון בזה לדעת הרשב"א הנ"ל.

והנה מה שכתב הטורי אבן שלא מסתבר לומר שבתורה לא יצא אפילו בדיעבד אם קראה יושב בציבור, הנה כיון בדבריו לד' המכתם שהובא לעיל, אך יעויין בב"ח שכתב כן אליבא דאמת לישיב את דברי הטור, דהנה לפי הטור קשה מדוע נקטה המשנה עומד, הרי עומד פשוט שהוא לכתחילה, ורק יושב הוא בדיעבד. וכתב הב"ח דתני הכי למידק מינה דבמגילה דוקא דינא הכי דעומד אינו מעכב ויכול לצאת גם מיושב, אבל בתורה העמידה מעכבת, דכתיב ואתה פה עמוד עמדי. אבל יושב אפילו בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולקרות מעומד. וכ"כ המג"א סי' קמ"א סק"א לדקדק מלשון הטור שם שכתב "וצריך לקרות בתורה מעומד דתנן הקורא את המגילה יושב יצא משא"כ בתורה" ומשמע דבתורה אף בדיעבד לא יצא.

וכדברי הב"ח בד' הטור כתב בנימוק"י והוסיף לדייק כן בד' הרמב"ם, וז"ל: עומד ויושב. אם רצה עומד אם רצה יושב, יצא. אבל לכתחילה לא יקראנה מיושב. וא"כ משמע מדאמרין בגמרא מה שאין כן בתורה, דאפילו דיעבד לא יצא. והכי משמע דבגמרא מוכח תורה מואתה פה עמוד עמדי, ובדאורייתא ליכא חילוק בין לכתחילה בין לדיעבד. ואע"ג דמלך כשקורא פרשת הקהל היה יכול לקרות מיושב, מלך שאני. וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל, דבמגילה [פ"ב ה"ז] כתב דיצא בדיעבד, ובהלכות ספר תורה ובהלכות תפלה לא כתב כלל אם קורין מיושב או מעומד. עכ"ל. [אך עי' פמ"ג קמ"א משב"ז סק"א שכתב לדקדק בהיפוך דאי הרמב"ם ס"ל דאף בדיעבד לא יצא הו"ל להזכיר דין זה בהל' תפלה].

לחזור ולקרות, וכ"מ בטור. אבל ממ"ש הב"י בשם רש"י משמע דדוקא לכתחילה קפדינן, ובדיעבד יצא עיי"ש. וכ"מ מספ"ז דסוטה דאמרינן שהמלך קורא יושב, ואי איתא דאפילו בדיעבד לא יצא, משום כבודו של המלך לא שרי לכתחילה. ע"כ. וכן פסק רבינו השתילי זיתים קמ"א סק"ד דעמידה בתורה אינה מעכבת בדיעבד.

ולפי זה הדרא הקושיה הנ"ל לדעת השו"ע דכיון דנקטו הפוס' בד' השו"ע דבתורה אינו מעכב בדיעבד א"כ קשה למאי דפסק השו"ע בס' תר"צ כד' הרמב"ם דבצבור לא יקרא מיושב א"כ איך יתפרש משא"כ בתורה.

ביאור ב' בד' הרמב"ם

ולפי המבואר בהגמ"י בד' הרמב"ם יש לפרש דקאי איחיד, דבמגילה קורא יושב לכתחילה, משא"כ בתורה שצריך אף ביחיד לעמוד משום שנתנה באימה ויראה. אלא דהטורי אבן הקשה על דרך זו דאין לומר שהפירוש משא"כ בתורה מדובר ביחיד וכדאמר בסמוך עד ימות ר"ג היו לומדים תורה מעומד וכו' הא ליתא דהא משא"כ בתורה אמתני' קאי, ורבי דסתם מתני' אחר ר"ג היה לאחר שירד חולי לעולם ולומדין תורה מיושב. ועוד אי קודם ר"ג מגילה נמי מעומד דאטו קריאת מגילה מי נפקא מכלל לימוד תורה. אלא ודאי משא"כ בתורה אקריאת ציבור קאי כדפרש"י.

אולם בשפת אמת כתב ליישב קושיית הטורי אבן שקריאת המגילה דאינה להבין ולהורות, רק לצאת ידי המצוה ולפרסם הנס, אין בה דין לימוד, ואפילו קודם ימי ר"ג היו קורין מיושב, והם תיקנוה להיות קריאתה מיושב. ולפי"ז י"ל דבתורה אפילו ביחיד מעומד דוקא, ולא מיבעי קודם ימי ר"ג אלא אפילו אח"כ אפשר שרק לימוד בקביעות התירו מיושב משום עת לעשות וחולשא דאינשי, אבל לקרות בס"ת לפי שעה אפילו ביחיד העמידו על דין תורה דדוקא מעומד, ועפי"ז מיושב הרמב"ם דקאי איחיד שבמגילה יכול לכתחילה לקרותה ביחיד מיושב, ואילו בקריאת

במגילה מפני כבוד הציבור. ואמנם לפי מש"כ בנימוק"י בשיטת הרמב"ם דבתורה אין יוצא אף בדיעבד, א"כ ניחא דקאי אצבור והא דקתני משא"כ בתורה היינו דבתורה אף בדיעבד לא יצא. ואכן במאירי עמד שיש לפרש כן לגירסת הרי"ף והרמב"ם וז"ל: ואין גורסין בכאן עומד או יושב יצא שאם כן היו הדברים מוכחין דיעבד אין לכתחילה לא, והיה יוצא לנו ממנה שבתורה אף דיעבד לא יצא ביושב ממה שנאמר על משנה זו בגמרא מה שאין כן בתורה וזה אינו שלא נאמר בקריאת התורה מעומד אלא לכתחילה כדי לעמוד ביראה הא במגלה אף לכתחילה אלא שמ"מ נהגו לקרותה מעומד מפני כבוד הציבור. ע"כ. וכ"כ לפרש בד' הרמב"ם בשלטי גבורים סי' קמ"א סק"א, ברם מבואר בדברי המאירי דלא ניחא ליה לומר דלא יצא בתורה אף בדיעבד, ומכח זה דחה גירסת הרי"ף והרמב"ם.

ונבאגב יש להעיר במש"כ הבה"ל רס"י תר"צ דדברי הרמב"ם שבצבור צריך לעמוד נובעים מדברי המאירי דאינו מדינא אלא ממנהג שנהגו בו ישראל, והדברים צע"ג דהא המאירי דחה גירסת הרמב"ם ועל כן כתב שהוא מנהג, אבל הרמב"ם דגרס יצא, דמשמע בדיעבד, א"כ זהו דין המשנה דבצבור אין יוצא מיושב אלא בדיעבד, וכמש"כ בדעתו הנימוק"י הט"ז, ואיך יתכן א"כ לומר דדברי הרמב"ם נובעים מדברי המאירי. גם מה שהוכיח הבה"ל מדברי רש"י והר"ן ג"כ אינו ראיה להמבואר דרש"י לא גרס במתני' "יצא" ועל כן פירש דקורא יושב לכתחילה, משא"כ הרמב"ם דגרס "יצא", ואמנם הר"ן אזיל בשיטת הרשב"א דאע"ג דגרסי יצא פירשו דהיינו לכתחילה, אבל הם לא הזכירו שיש דין עמידה משום כבוד הציבור, אבל הרמב"ם שהזכיר דין עמידה משום כבוד הציבור שפיר י"ל דמפרש יצא בדיעבד כמש"כ הנימוק"י והט"ז].

והנה השו"ע (בסימן קמ"א ס"א) כתב צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד אסור, אא"כ הוא בעל בשר. וכתב המ"א כב"ח בסימן תר"צ דאפילו בדיעבד לא יצא, וצריך

התורה ביחיד צריך לעמוד, ולפי מה שכתבנו לעיל קריאת התורה בציבור נמי הקורא עומד כמבואר בהגהות מימוניות ובכ"מ, ודין זה נאמר על הקורא בלבד ולא על כל הציבור, כמבואר בב"י.

וזכר לדברי השפ"א דאין בקריאת מגילה קיום מצות ת"ת הוא מש"כ הב"י סי' מ"ז לצדד דק"ש לא מהני כדי לצאת ידי תלמוד תורה סמוך לברכות התורה משום דק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי תלמוד תורה לחוד וק"ש כדברי תפילות הוא. ע"כ.

אמנם גם ביאור זה דוחק בד' השו"ע והפוסקים שלא הזכירו דין עמידה לקורא בתורה אלא בצבור ולא ביחיד.

ביאור ג' בד' הרמב"ם

ולכן המחזור בזה הוא מש"כ בחי' רבנו אברהם מן ההר בד' הרמב"ם דהא דקתני הקורא את המגילה עומד ויושב היינו דמצד דין קריאת מגילה אין עמידה, ומה שבצבור עומד הוא משום מכבוד הצבור ולא משום המגילה, משא"כ בתורה דדין עמידה בה הוא משום כבוד דידה ולא רק משום כבוד הצבור. וכווננו לזה המצפה איתן ובזכרון שמואל סי' ל"ג.

וקרוב לזה כתב הפמ"ג קמ"א משב"ז סק"א וכתב דנפ"מ בהא דדין עמידה משום עמוד עמדי ולא משום כבוד צבור גרידא, לענין אי מהני מחילה של הצבור. ועוד איכא נפ"מ אי מותר לעמוד ע"י סמיכה כמש"כ במצפ"א.

בד' השתילי זיתים בשם הלבוש

ובעיקר הטעם דליכא דין עמידה בקריאת מגילה כתב הלבוש והובא בשתילי זיתים (תר"צ סק"א) על מה שכתב השו"ע שקורא את המגילה בין עומד בין יושב: משום שאינה אלא סיפור דברים לזכור את הנס, ואין בקריאתה משום יראה או אימה או קדושה (לבוש). ויש להסתפק בכונת הלבוש אם כונתו דמגילה אינה חשובה תורה מצד

עצמה כיון שאינה אלא סיפור דברים לזכור הנס, ועל כן אין בקריאתה משום אימה ויראה וקדושה, אולם מלבד שאינו נכון לומר כן שאין מגילה חשובה תורה, הרי תיקשי למה הוצרך לכך שאין בקריאתה אימה ויראה וקדושה, תיפו"ל שאינה תורה וממילא לית בה דין עמידה אפילו אי הוי בה יראה וקדושה, וע"כ כונתו לומר שאע"פ שהיא תורה כיון שקריאתה השתא לזכרון הנס בעלמא אין בה משום יראה וקדושה, ועל כן לית בה דין עמידה כקריאת התורה.

ויתכן שסברת הלבוש חלוקה מסברת השפ"א, דלסברת השפ"א אין בקריאת המגילה דין תלמוד תורה כלל, ואינה אלא זכרון לנס, ולכן גם דין עמידה דתורה שהיה עד זמן ר"ג ליכא בקריאת מגילה, אולם לסברת הלבוש יתכן דדוקא עמידה של קריאת התורה שהיא משום אימה ויראה ליכא במגילה, אבל עמידה משום כבוד תורה שהיה עד זמנו של ר"ג שייך גם בקריאת המגילה.

והנה ידועה קושיית הבית אפרים או"ח סי' ס"ח והובא בהגהות מהר"ן חיות מגילה ג' א' למה אמרו מבטלין ת"ת למקרא מגילה, והלא מגילה עצמה ת"ת היא, ולשיטת השפ"א נחא דלפי דבריו כיון שנקראת לשם מצוה וזכרון הנס אין בה מצות ת"ת, אך לדרך הלבוש שהיא תורה אלא שאין בקריאתה אימה ויראה, צריך ליישב בפנים אחרות, [עי' הגהות הרש"ש ושו"ת חקרי לב או"ח סי' מ"ה, ועוד].

בד' השבלי הלקט בשם גאון

וראיתי דבר פלא בשבלי הלקט (סי' קצ"ח) בשם תשובת גאון דמנה שבע מצוות שנוהגים לעמוד בהם, והם ברכת הכהנים, קריאת הלל, תקיעת שופר, נטילת לולב, קריאת התורה, מקרא מגילה, ספירת העומר, וכולהו אסמכינהו רבנן אקראי עי"ש. ועל מקרא מגילה כתב אע"ג דתנן הקורא את המגילה עומד ויושב יצא, מצוותה בעמידה דגמרינן ליה מספר תורה עכ"ל. ומדבריו מבואר

כיון שיש בה קריאת התורה, ואהא קתני משא"כ בתורה דהתם אף בדיעבד לא יצא כמש"כ בנימוק"י לגירסא זו, וטעם החילוק למה בתורה לא יצא בדיעבד ובמגילה יצא, מבואר היטב להנ"ל דגבי תורה דהמצוה היא לקרות בתורה כיון דהמצוה מחייבת עמידה הרי זה מעכב אף בדיעבד, אבל במגילה שהמצוה היא קריאה לפרסומי ניסא, בזה אע"ג דצריך עמידה משום שקורא בתורה, מ"מ אין זה מעכב בדיעבד, כיון דאין המצוה קריאת התורה אלא קריאה לפרסומי ניסא, ובקריאה זו ליכא דין עמידה.

ונראה עוד נפק"מ בין אם דין העמידה מצד המצוה לבין אם צריך עמידה משום שקורא בתורה, והוא לגבי הברכה, דהנה פירשו הפנ"י בסוגיין והיעב"ץ במור וקציעה סי' ח' דדין עמידה בברכת המצות הוא דוקא במקום שהמצוה צריכה עמידה, דכל שדין המצוה בעמידה אף הברכה בעמידה, ולפי דרכם נראה דאף אי נימא דיש דין עמידה משום שקורא בתורה כיון דאין דין העמידה משום המצוה אף בברכה אין צריך עמידה.

(יהיו הדברים לע"נ הטהורה של אאמו"ר מארי נסים ב"ר יוסף צוק"ל שנלב"ע ביום י"ט אדר ב' התשנ"ה).

כדברי הטורי אבן דאיכא דין קריה"ת בקריאת המגילה. וכ"ה במעשה רוקח סי' קכ"ב. ולפי"ז דאיכא דין עמידה משום שקורא בתורה אסור גם עמידה בסמיכה.

אלא דצ"ע טובא דלכא"ו זה סותר לגמ' במגילה שקריאת המגילה עומד ויושב, משא"כ בתורה, הרי שאין קריאת המגילה כקריאת התורה.

ויתכן לומר דהגאון מפרש דחיוב קריאת מגילה אינו חיוב של קריאת דברי תורה אלא חיוב קריאת פרסומי ניסא וכדאמרינן גבי האחשתרנים בני הרמכים מצות קריאה ופרסומי ניסא, ועל כן מצד מצות הקריאה של מגילה ליכא דין עמידה, אלא דאע"ג דאין חיוב עמידה מצד המצוה איכא דין עמידה משום שקורא בתורה. ועל כן הא דקתני קורא בין עומד בין יושב, היינו מצד מצות מגילה, משא"כ בקריאת התורה דמצות הקריאה היינו קריאת דברי תורה, ועל כן צריך עמידה מצד המצוה.

אלא דלכא"ו א"כ תיקשי סוף סוף מאי האי דקתני הקורא את המגילה עומד ויושב, הא לד' הגאון איכא דין עמידה אף במגילה דגמרינן לה מספר תורה, אכן נראה דכיון דגירסת הגאון "עומד ויושב יצא", מפרש הוא כהטור והנימוק"י דהיינו יצא בדיעבד, דלכתחלה בעינן עמידה אף במגילה

טעמים

למה אין מברכין שהחיינו על סעודת פורים ומשלוח מנות, והטעם לפי שהוא דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט (מספר מפי חכמים בשם ח"י).

למה אומרים על הניסים בפורים בתפילה, והטעם לפי שהנס הזה מתגלה בכל שנה בימי הפורים, ולפי שביקש המן לתלות מרדכי כדי לבטל הארתו, לפיכך אומרים עה"נ בתפילה. (שם בשם מ"ח).

שקלא וטריא

מו"מ על ד"ת בגליונות קודמים

**הערות הגאון רבי חזקיהו דחבש שליט"א
בד"ת של גליון קודם – חנוכה.**

- א. בדברי מוהרר"י וונה זיע"א
ב. במאמרי הרבנים שליט"א
ג. הערות והארות למדור הלכות ומנהגים.

לק"י

הערות לגליון "הלכה ומסורה מס' 5 – חנוכה

במאמרו המקיף של הגאון רבי פנחס קורח שליט"א, סביב תשובת הגר"ח קורח זיע"א, ראיתי שכתב וז"ל, או אם עשה מעל הנרות שפופרת כדי שתהא מנטפת שמן מהני, כיון שסוף סוף הדליק שמן בשיעור חצי שעה, לזה כתב הרא"ש דין נוסף בסימן ז' – וכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם ההדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו ע"כ.

ופסיקא ליה למעכ"ת דבכה"ג לא מהני לפי מה שכתב הרא"ש בסי' ז', וראיתי להאיר שבספר "שלמי תודה" עמ' קמא' דן בזה, ומסקנת דבריו דשפיר דמי, דלא מצינו שיהא צורך שיהיה בכלי דווקא שמן הראוי לחצי שעה אלא כל שבשעת הדלקה ראוי שידליק חצי שעה שפיר דמי וכו' עיי"ש, ואם תאמר גוברא אגוברא קרמית, אף אנוכי לא כתבתי אלא להאיר עיני הקוראים, והבוחר יבחר.

*

ואחר המחילה רבתי, לא זכיתי להבין מאי קשיא ליה למעכ"ת, שהרי כאן לא קבע ה"בית יוסף" מסמרות ולא הכריע להלכה, אלא הביא מספר אפשרויות לסיבת התקנה להדליק נ"ח בביהכנ"ס, ופעמים רבות מביא הב"י בבאורו לטור שיטות ראשונים דלא קיי"ל כוותיהו להלכה. וביותר, שבטור סימו תכ"ב הביא רבינו הב"י שיטות ראשונים בעניין ברכה על הלל דר"ח וגם

בדברי מוהרר"י וונה זיע"א – ראיתי להאיר בדברי מוהר"ר יצחק וונה זיע"א, שהביא דברי השו"ע בסי' תרפ"ד, אם חל ר"ח טבת בשבת, מוציאין ג' ספרים, וקורין בראשון פרשת השבוע, ובשני עניין ר"ח ובשלישי עניין חנוכה וכו', והשמיט מה שכתב בשו"ע שקורין ששה בראשון, דאפשר שרומז למנהג שכתב רבינו ה"שתילי זיתים" שקורין שבעה בראשון, אבל אחר ההתבוננות הגם שכתב וז"ל, לא הביא ממש לשון השו"ע, והביא עיקר ותוכן הדברים כך שאין להוכיח כלל.

עוד שם הביא בשם ה"אבודרהם" ולמה לא הספיק אלא לח' ימים וכו' אלא כך אמרו רז"ל, מהר הזיתים לירושלים מהלך ארבעה ימים וכו' ע"כ, וראיתי להאיר שאין הכוונה להר הזיתים שבירושלים שקרוב מאוד הוא למקדש, אלא כוונתו בהכרח, למקום שיש שם זיתים הרבה, וזה נמצא באמת רחוק ארבעה ימים בחלקו של אשר, וכ"ה להדיא ב"אבודרהם" שממש לקח רבינו דבריו.

*

במאמרו הנפלא של הגאון רבי אברהם אריה שליט"א – בעניין ברכת נר חנוכה בביהכנ"ס, ראיתי שכתב וז"ל, וביותר קשה לי דהנה ראיתי למרן גופיה בב"י דהעלה דברי ריב"ש כלשוננו המלא עיי"ש, ולכאורה מה יישב בזה אחר שדעתו דאין לברך על המנהג וכל דברי ריב"ש, זה רק לשיטת הסוברים דמברך על ברכת ההלל בר"ח, עיי"ש.

שכתב מעכ"ת, מה בכך דלילה שניה דרבנן הא מ"מ חייבוהו רבנן כעין דאורייתא, לפי שהסברא שבקיאין בקבועא דירחא סברא אלימתא היא שלא יחייבוהו כעין דאורייתא, אף דעבדינן ביום הראשון מוודאי, וכמו פסולי לולב ואתרוג שפסול מוודאי מהתורה ביום הראשון בכל זאת יוצא בהן ביום השני.

ולקושטא דמילתא לא הוצרכתי לזה אלא ליישב הדברים עפ"י שיטתו ודרכו של מעכ"ת, ומה שאכן העליתי דברי "השתילי זיתים" שהביא מסקנת תה"ד, זהו בגדר לדידך, וכמו שהקדמתי שם וכבר כתב מעכ"ת בסעיף ג' שמדברי הבי"מ מוכח דס"ל כתה"ד וכו', ואדרבא בדברי מעכ"ת מובא שחייב כליל ראשון מוודאי וז"ל שם: ואם נאמר שהבי"מ ס"ל כהרשב"א שביום הראשון פטור, מדוע הביא את "תרומת הדשן" בדין ליל שני, הרי אפילו כליל ראשון פטור, אלא מוכח או דס"ל כרא"ש [כלומר מוודאי] או שעכ"פ מספקא ליה בדין זה, וכל חלקי בזה שהוספתי שגם ה"שתילי זיתים" העלה דברי תה"ד.

ועיקר דבריי שדעת רבינו ה"שתילי זיתים" שמברך לישב בסוכה, הוא מסתימת הדברים, שקשה מאוד לומר שסמך על המעיין שיבין שיש כאן מחלוקת השו"ע ורמ"א, ולכן יאכל כזית ולא יברך לישב בסוכה, וביותר שהלשון "וכל זה דווקא" המובא ברמ"א משמע שמשלים דברי השו"ע ולא חולק עליו, מה שגם ידוע דרכו ושיטתו של רבינו דהיכא דמשאיר דברי רמ"א ס"ל כוותיה להלכה, והיכא שמשמיטו ראייה שלא ס"ל להלכה, וכאן השאיר רמ"א, יבין המעיין הפשוט שכך קיי"ל להלכה, ואי לא ס"ל הכי היה לרבינו להשמיטו, וזה עיקר כוונתי בהעלאת דברי ה"פעולת צדיק".

ואם תאמר מה היה לרבינו ה"שתילי זיתים" לעשות דבכאן ס"ל כרמ"א בחדא שצריך לאכול כזית בסוכה, ופליג בחדא שלא יברך לישב בסוכה ולכן לא השמיטו, לזה העליתי דברי ה"חן טוב", שפעמים רבינו משמיט רמ"א מהשו"ע, וכותבו בתוך פירושו, ובכאן היה לו לרבינו להשמיט דברי רמ"א מן העמוד על השו"ע, ולכתבו בתוך פירושו, ואז יובן היטב שיאכל כזית ולא יברך לישב בסוכה, ואפשר שגם יוסיף מסקנת תה"ד, עוד אפשר דהיה לרבינו להשמיט כלל דברי רמ"א הן בעמוד בשו"ע, והן בפירושו, וביותר לפי מה שכתב מעכ"ת שיתכן דהרמ"א שלא העלה דעת תה"ד, באמת ס"ל דנקיטין כשיטת הרא"ש בתורת ודאי, ועל כן לשיטתיה אף כלילה שני יש לו לברך, ולהביא את מסקנת תה"ד כהשלמה על דברי השו"ע ויובן שיאכל כזית ולא יברך לישב בסוכה, והגם שאין

שם לא הכריע בזה, גם סיים דבריו בדברי הרא"ש והר"ן והמגיד משנה, שכן מברכין על ההלל עכ"פ בציבור וכן המנהג במקומותם עכ"פ.

ואמת הוא אחרי שכתב מרן בשו"ע סימן תכ"ב כדברי הרמב"ם, ומנהג א"י וסביבותיה שאין מברכין על ההלל דר"ח, לפי שאין מברכין על המנהג, כהמשך לשיטתו בשו"ע, כתב בסימן תרע"א ס"ז מדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, סברא מיוחדת בנר חנוכה, אף שקיי"ל דאין מברכין על המנהג.

עוד שם כתב מעכ"ת, א"כ י"ל דכל מה שהעלה דברי הריב"ש הוא רק לציין את תוקף המנהג שהוא מנהג ותיקין ואת"ש, ע"כ, הנה מלבד מה שכתבנו לעיל, נראה עוד שהביא דברי ריב"ש כהמשך וחזוק לתרוץ השני בנ"ח שמדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, והדברים באים בסדר מדויק.

*

בתשובת הגאון רבי עזרא קרואני שליט"א, וז"ל: מה שהעיר הגאון רבי חזקיהו דחבש שליט"א, דכיון שהעלה מרן רבינו הבי"מ ורבינו ה"שתילי זיתים" דברי תה"ד, ונתבאר מכח זה דס"ל שיש לאכול כזית כלילה הראשון בסוכה אף בירידת גשמים א"כ יש לו לברך ע"כ, נראה ממקומו הוא מוכרע שלא יברך דהנה מעיקר דברי תה"ד שפסק דכלילה שני א"צ לישב בסוכה בירידת גשמים, וטעמו דכלילה שני לא מחמירין וסמכין אסמ"ג ואור זרוע ועי"ש, ואי נימא דפסק התה"ד בתורת ודאי כד' הרא"ש וסיעתו, א"כ מה בכך דלילה שני דרבנן, הא מ"מ חייבוהו רבנן כעין דאורייתא, ולמה יש להקל בו לשיטת הרא"ש, ועל כרחך דאף לד' תה"ד לא תפס דברי הרא"ש אלא בתורת חומרא לחוש מספק לדבריו ומש"ה כלילה השני שהוא דרבנן יש להקל לסמוך על שיטת סמ"ג ואו"ז, וא"כ כיון שהעלו הבי"מ ורבינו דברי תה"ד מוכח דלא נקיטין כשיטת הרא"ש בתורת ודאי אלא מספק מחמירין ועל כן כלילה שני יש להקל, א"כ דון מינה דאף כלילה ראשון אין לו לברך כיון שאין החומרא אלא מספק] ויתכן דהרמ"א שלא העלה ד' תה"ד באמת ס"ל דנקיטין כשיטת הרא"ש בתורת ודאי ועל כן לשיטתיה אף כלילה שני יש לו לברך ע"כ.

ולענ"ד נראה, דאי משום הא לא אריא, שהרי סיים הבי"מ דבריו בזה הלשון, ודמי למ"ש סמ"ג בחיטה שנמצאת במעי התרנגולת ביו"ט אחרון של פסח או דמי לפיסולי לולב ואתרוג דיוצא ביו"ט ב' וכל זה כתוב בתרומת הדשן ע"כ, וכאן התשובה למה

משמתי אעמודה שאוכל כזית ומברך לישב בסוכה
ביום הראשון אף בירידת גשמים.

רבינו משמיט דברי רמ"א רק מדוחק גדול, ובכאן
יש מקום להניחו, עדיין מסתבר שהיה לו כאן
להשמיטו, כדי שתהא ההלכה ברורה לכל מעיין
וצורב, ומדהשאיירו רבינו לרמ"א, אנוכי על

תגובת הגאון רבי עזרא קרואני שליט"א

ובאמת שא"צ להאריך בזה, כי מפורש בתה"ד
שההיתר הוא משום שסמך על שיטת הסוברים
שאינן חייב בזמן ירידת גשמים וז"ל: ומתוך כך
נראה לדין דבקיאינן בקביעא דירחא, ויום ראשון
עיקר הוא, אם ירדו גשמים לילה שנייה כל זמן
האכילה נוכל לסמוך על ההיא דתוס' באלפס,
דמוקים לה בירדו גשמים ופסקו. משמע בפשיטות
אבל לא פסקו לא, וכ"ש דסמ"ג וא"ז לא ס"ל כלל.
וכה"ג כתב במדרכי פ' כל שעה, בחטה שנמצאת
בתרנגולת ביו"ט אחרון דוקא, הואיל והוא רק
מדרבנן, לדין סמכינן אגאונים המתירים. וכן אנו
נוהגין כמו שכתב אחד מהגדולים, שמכשירים
פסולים באתרוג ולולב ביו"ט שני דסוכות, משא"כ
מכשירים בראשון לגמרי, לענין פסולים דלא
נהגינן הכי. ע"כ.

ומה שהוכיח מדין פסולי אתרוג ולולב שכשרים
ביו"ט שני, צ"ל שכונתו רק להוכיח דמהני הא דאנן
בקיאינן בקיבועא דירחא, דאי לאו האי סברא לא
מהני הא דסופו להקל. [והלשון בתה"ד בראיה זו
מגומגם, ויתכן ששיעור דבריו הוא דמקילין רק
בפסולים שביו"ט ראשון שנויים במחלוקת ואינם
אסורים אלא משום חומרא, וזהו שכתב לענין
פסולים דלא נהגינן הכי, ור"ל דמכשירים פסולים
דהמנהג לפסלם בראשון, דהיינו שאין פסולם
מוחלט אלא מכח מנהג, ולפי"ז דמי ממש להיא
דחיטה שאין מקילין אלא משום ששנוי במחלוקת,
וכך מסתברא שאין תה"ד הולך בשיטת הרמב"ם
כיון שגדולי אשכנז ראבי"ה והרא"ש פוסלים,
והתה"ד הוא מבאי בית מדרשם].

בהא נחתנין ובהא סלקינן דהתה"ד שפסק להקל
ביו"ט שני משום דלא הכריע בבירור כשיטת
הסוברים שחייב לישב בסוכה בלילה ראשון בזמן
ירידת גשמים, ועל כן סמך להקל ביו"ט שני, וא"כ
לשיטתו נראה דהיושב בסוכה בזמן ירידת גשמים
יושב ואינו מברך, כיון דלא נפיק מילתא מספיקא,
וכך היא גם דעת מרן הב"י ורבינו השתילי זיתים
שהעלו דבריו. ותו לא מידי.

מש"כ הגר"ח דחבש שליט"א להוכיח ממה
שנסתייע בתה"ד מדין פסולי אתרוג ביו"ט ראשון
שכשרים ביום שני, אלמא דאף כמה שפסול בודאי
ביו"ט ראשון כשר ביו"ט שני.

הנה דעת רוב הראשונים הראב"ד הרשב"א בתשו'
הרא"ה הראבי"ה הרא"ש ארחות חיים כולו ס"ל
דפסולי יו"ט ראשון פסולים ביו"ט שני, ואמנם
דעת הרמב"ם והריטב"א ריש פ"ג דסוכה בשם
הרשב"א דכשר ביו"ט שני, אולם טעמם הוא
כמש"כ הריטב"א שם וז"ל: דכיון דידעינן
בקיבועא דירחא ואין לנו בקדושת היום השני אלא
להזהר במנהג אבותינו כדאיתא בפ"ק דביצה (ד'
ב'), אין זה אלא להחמיר בקדושתו אבל להחמיר
במצות הנהגות בו כיום ראשון אין לנו, שכל דין
שתחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין (פסחים כ"ז
ב'), שהרי אם לא מצא הדר יושב ובטל ממצוה של
דבריהם, וכיון שאין לנו ראייה מכרעת לפטור אין
לנו להפטר מזה ונקטינן לישנא דתלמודא כפשטיה
כאן ביום טוב שני. ע"כ. וכ"כ הר"ן שם בביאור
שיטה זו [והוא נחלק לגבי הברכה שאין לברך
עיי"ש, וכ"פ בשו"ע תרמ"ט ס"ה].

א"כ מבואר דדוקא משום דדין זה סופו להקל הוא
דמקילינן ליטול פסולי יו"ט ראשון, אבל בנדון
דין דבאים להחמיר עליו משום דין יו"ט שני
לישב בסוכה בזמן ירידת גשמים, ונמצא הדין בין
בתחלתו בין בסופו להחמיר בכה"ג יש לחייבו חיוב
גמור כדין יו"ט ראשון ואין להקל לומר שלא ישב
כלל, משום הא דבקיאינן בקיבועא דירחא, ועל
כרחך דמה שהקל התה"ד הוא רק משום דדין זה
שנוי במחלוקת הראשונים וכיון דבקיאינן בקיבועא
דירחא סמכינן על שיטות הראשונים שאין חייב
בזמן ירידת גשמים.

וכן מבואר מראיה ראשונה שהביא התה"ד (סי'
צ"ה) שסמך ביו"ט שני על שיטות המתירים וז"ל:
וכה"ג כתב במדרכי פ' כל שעה, בחטה שנמצאת
בתרנגולת ביו"ט אחרון דוקא, הואיל והוא רק
מדרבנן, לדין סמכינן אגאונים המתירים. ע"כ.
אלמא דבלא"ה אין להקל משום דבקיאינן בקביעא
דירחא.

במדור הלכות ומנהגים-חנוכה

ימי החנוכה

סעיף ג'. ונהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחצי שעה שהנרות דולקות, כיון שנעשה הנס ע"י אשה, ובס"ק טז', שתילי זיתים" סק"ג שלא כמנהג המקומות שהביא המשנ"ב בסק"ג שאף האנשים אין עושים, וכן הוא מנהגינו שאין הנשים עושות מלאכה וכו' ע"כ, ראיתי להאיר שכ"ה מנהג מקומינו מחוז ד'מאר שאין הנשים עושות מלאכה, וזה היה ניכר שהיו מפסיקות באמצע מלאכתן, ולא עושות עוד כלי חרס, מלבד בתנורים [טובאן"] שזה דבר אבד שחייבים פעמים לגמור מלאכתן שהיו גומרים מלאכתן גם בזמן שהנרות דולקות, ולמעשה הוגד לי שגם האנשים לא עשו מלאכה, אבל זה מחמת שלא היה להם כל מלאכה לעשות בשעה זו בלילה, ובמשפחתנו שהיה מקצוע האנשים חייטות, ובמשך כל השנה תפרו גם בלילה לאור הנר, בחנוכה לא תפרו בשעה שהנרות דולקות.

סעיף ה'. כמו כן לא נהגו באכילת מאכלי חלב בחנוכה, ראיתי להאיר שהמנהג הוא באכילת גבינה דווקא, וזכר למה שעשתה יהודית, ולא בשאר מאכלי חלב, והלשון לא בא בדקדוק. ובס"ק יט' ויל"ע למה העלה רבינו ה"שתילי זיתים" הגהת הרמ"א סי' תר"ע בעניין זה ע"כ, ראיתי להאיר שכבר דברינו אמורים בהקדמה לסידור "שתילי זיתים" עם פירוש "באר מרים" לחול, דהיכא שדברי רמ"א הם מצד חומרא וחסידות לא השמיטם רבינו, ובכאן אין אנו צריכים לזה דמקורות הלכה זו הם בר"ן וב"כל בו", ולמה ישמיטם רבינו, ואם תאמר אבל למעשה הרי אין נוהגים כן, ואין גבינה בתימן, שתי תשובות בדבר, חדא, שרבינו כתב בספרו לדורו ולדורות עולם, ועוד דאין הדבר ברור כיצד נהגו בזמן רבינו ה"שתילי זיתים", וגם אם נניח שאכן לא נהגו כן, רבינו השאיר הגהת הרמ"א שמעתה יתחילו לנהוג כן היכא דשייך.

וכאן המקום להדגיש, שאין רבינו רק מלקט ומאסף מנהגי תימן, אלא פעמים ניחא ליה באותו מנהג דאטי אליבא דכו"ע או לטעם אחר וכיוצ"ב ורוצה שמעתה ינהגו כן, וכמו כל גדולי הדורות שחידשו וייסדו מנהגים.

ואי קשיא הא קשיא מאי שנא דכאן השאיר רבינו דברי הגה"ה על כנה, ואלו בסימן תצ"ד, שכתב רמ"א שנהגו לאכול בשבועות מאכלי חלב השמיטו רבינו, וזה אפשר לפי שברמ"א סימן תצ"ד כתב בזה"ל, ונוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב וכו', וזה אין שייך לענייננו, לפי שאנו בני תימן לא נוהגים כן, משא"כ בסימן תר"ע שם לא מוזכר לשון "ונוהגין" אלא "יש לאכול", ועוד שבסי' תר"ע מקורו ברור בראשונים ר"ן ו"כל בו", גם שייך ממש לעניין נר חנוכה, שהאכילה יהודית גבינה לראש האויבים לשכרותו וחתכה ראשו וברחו כולם, משא"כ בסי' תצ"ד כמבואר למעין שם, גם אפשר שגבי יו"ט דשבועות שצריך לאכול סעודת חג עם בשר, ויש שיבואו לאכול מאכלי חלב בלבד ויחשבו דסגי בהכי, השמיטו רבינו.

המנורה

סעיף יא'. וכן מנהג אבותינו להדליק המנורה הנקראת בל"ע "מסרג'ה" וכו', יש מקומות שנהגו להדליק נרות החנוכה באלו העשויות בעיגול, ויש מקומות שנהגו להדליק באלו העשויות כמלבן וכו' ע"כ.

ראיתי להאיר, שקראו לזה "מסרג'ה שלחנוכה", לפי שיש עוד "מסרג'ה שהיא לשאר ימות השנה, עוד ראיתי להאיר שמנהג מקומינו מחוז ד'מאר להדליק במלבן והגם שהיה להם גם מסרג'ה בעיגול, כשהגיע לידם מלכו העדיפוהו והדליקו בו.

סעיף יב'. ברוב המקומות לא נהגו להדליק שמש יחד עם הנרות שהדליקו לשם חנוכה, אבל בדרך כלל היה נר בסמוך למנורה שניתן להשתמש לאורו ע"כ.

ראיתי להאיר שמנהג מקומינו מחזו ד'מאר להדליק מנורה מלבן עם השמש שהיה מקומו קבוע במנורה במקום גבוה יותר, מלבד הנר הקבוע בבית.

סעיף יז'. בחוץ לארץ היו אבותינו מדליקים נרות חנוכה בקומה התחתונה על יד הפתח מבפנים על מדף או באשנב שבכותל ולא בפתח הפתוח לרשות הרבים ע"כ, ראיתי להאיר שכ"ה מנהג מקומינו מחזו ד'מאר שמניחים בפנים באופן שאין היכר לבני רה"ר כלל, העשירים הדליקו בקומה העליונה ששם היו גרים, לפי שקומה התחתונה נועדה לבקר ולתבן, ושאר העם בקומה התחתונה מבפנים וכנ"ל.

ולא זכיתי להבין מה שכתב מעכ"ת בסעיף יב', אבל בדרך כלל היה נר בסמוך למנורה שניתן להשתמש לאורו ע"כ, דמשמע מלשונו דאין הדבר ברור לגמרי, והרי בכה"ג מדינא בעי נר אחר, וכן היו נוהגים, אלא שהנר האחר אינו סמוך למנורת החנוכה, אלא מונח במקומו הקבוע, שהרי מקום הדלקת מנורת החנוכה היה עיקר שימושם.

ס"ק לד'. ובתימן הדליקו בשאר שמנים כיון שלא היה שמן זית מצוי ע"כ, ומקומינו מחזו ד'מאר הדליקו ב'צ'ליט תרתר" – שמן חרדל.

זמן ההדלקה

סעיף כא'. נהגו להדליק עם צאת הכוכבים, ובס"ק מז' ... כלשון מרן בשו"ע תער"ב ס"א, "עם סוף שקיעתה" וכו' [ועיין שו"ת מהר"י פראג'ו סימן מז' שמפרש גם בדעת הרמב"ם דהיינו צה"כ] ע"כ.

וראיתי להאיר שב"באר הגולה" כתב על דברי השו"ע, לשון הרמב"ם פ"ד דחנוכה והוא

מברייאת שבת כא'.

סדר ההדלקה והברכות

מנהג מקומינו מחזו ד'מאר שאחר אמירת הנרות הללו, אומרים מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ומעכ"ת לא כתב כלום בעניין.

אשה וקטן

סעיף לא'. יש אומרים שקטן שהגיע לחינוך מוציא ידי חובה אף לגדולים וכן נהגו בכמה מקהילות תימן שהקטנים מדליקין עבור נשים שאין להם מי שידליק עבורן וכו' ע"כ, וכן מנהג מקומינו מחזו ד'מאר, אבל במקום שהיה אדם גדול שידליק לא היו מניחים לקטנים להדליק.

הנותר מן השמן והפתילות

סעיף נ'. הנותר מן השמן הצריך לשיעור ההדלקה או באופן שנתן יותר משיעור והקצהו בפירוש למצוה, הרי זה אסור בהנאה ועושה לו מדורה לשרפו ע"כ.

וראיתי להאיר שבמקומינו מחזו ד'מאר בכל יום מימי החנוכה אם נשאר שמן, מוסיף עליו למחרת ומדליק, מלבד ביום השמיני שאז עושה מדורה.

שם

ס"ק צ"ז. המנהג שנהגו בקהילות תימן לסחוט השמן מן הפתילות ולהשתמש בו לנר בית הכנסת [ראה מצפונות יה"ת עמ' קל"ב], או לסגולה [ראה עריכת השולחן], וכו' ע"כ.

ראיתי להאיר למה שכתב מארי עמרם קורח בספרו "סערת תימן" עמ' ק"י, עוד מקבצים התינוקות פתילות נרות החנוכה אחר שכבו בליל שמיני ונותנים אותם למורה, המלמד ממצה השמן הנשאר בהם, אם שמן שומשמין או חרדל ומסתפק באותו שמן, ע"כ.

ההדלקה בבית הכנסת

סעיף מג'. מדליקין ומברכים בבית הכנסת משום פרסומי ניסא ע"כ.

ראיתי להאיר שב"באר הגולה" כתב על דברי השו"ע, כמו שמברכין על הלל דר"ח אע"פ שאינו אלא מנהג עכ"ל, וצ"ע.

סדר התפילה וקריאת התורה בחנוכה

סעיף נז'. ביום השמיני כהן קורא עד ביום התשיעי, לוי קורא עד ביום העשירי, ישראל קורא עד כן עשה את המנורה ע"כ.

ראיתי להאיר שיש בזה ג' מנהגים, יש נוהגים כמו שכתב מעכ"ת, ואכתוב זאת בתיקון לשון, כהן קורא ביום השמיני, לוי קורא ביום התשיעי, ישראל מביום העשירי עד כן עשה את המנורה, ויש שנהגו שכהן קורא כבשאר ימים עד פר בן בקר, ולוי קורא עד ביום התשיעי וישראל חוזר מתחילת ביום השמיני עד כן עשה את המנורה וכן משמע מסתימת השו"ע, ומנהג מקומינו מחוז ד'מאר שקורין שניים שניים, כלומר כהן שמיני ותשיעי, לוי עשירי ואחד עשר, וישראל שנים עשר ופרשת בהעלותך עד כן עשה את המנורה, ושני המנהגים האחרונים העלם בספר "שדי חמד" כרך ט' בסדר חנוכה, וכתב להם סימוכים, וכבר הארכנו בענין חילוקי המנהגים בסידורינו "תכלאל" עם "שתילי זיתים" עם פירוש "באר מרים" לימות החול עמ' א"ד, עיי"ש.

ראש חודש טבת

סעיף נט'. ר"ח טבת שחל בשבת מוציאין ב' ספרים, בראשון קורין שלושה בקריאת ר"ח ומוציא ספר שני ואומר בזמן הוצאתו מזמור שיר חנוכה הבית לדוד, וקורא הרביעי בחנוכה ע"כ.

ראיתי להאיר שבסימן תרפ"ד ס"ק יב' כתב רבינו ה"שתילי זיתים": ואומר קדיש אחר ס"ת שני בלבד, ומטעם זה מנהג מקומינו מחוז ד'מאר שלא לומר את המזמור בין ס"ת ראשון לס"ת שני, כדי שלא להפסיק ביניהם, שעדיין לא נגמר חובת היום, וכ"ה בחול המועד פסח שאין אומרים שום מזמור בין ס"ת ראשון לס"ת שני כי עדיין לא נגמר חובת היום עד לאחר הקריאה בס"ת שני שאז קראו ד' בחובת היום.

שחרית של שבת

סעיף סג'. חל ר"ח טבת להיות בשבת קורין בג' ספרים, ומנהגינו שקורא בראשון בפרשת השבוע ז' קרואים וכו' ע"כ.

ראיתי להאיר שא"א להתעלם שרבים בשאמי נוהגים כמרחן השו"ע שקורין ששה בראשון, ויש בזה נ"מ שאז אין אומרים קדיש שעדיין לא נגמר חובת היום, גם בכה"ג לא אומרים בעת הוצאת ס"ת שני שום מזמור, כי עוד לא נגמר חובת היום, ולענ"ד מן הראוי לכתוב את שני המנהגים.

אבילות [ר"ל] בחנוכה

סעיף סח'. אסור להגלות תורה מבית הכנסת, לפיכך בבתי אבלים ובתי חתנים אין קורין בתורה וכו' ע"כ.

ראיתי להאיר מה שכתב רבינו ה"שתילי זיתים" תרצ"ו ס"ק יב', אבל לפי מה שפירש ביו"ד צריך האבל לצאת לב"ה כמו שבת שהולך להתפלל בשביל ס"ת דהוי פרהסיא אם ישאר בביתו וכו' ע"כ. ומיניה דבשני וחמישי אין האבל יוצא לבית הכנסת ואין קורין שם בתורה וכמו שכתב ובאר מעכ"ת המנהג בזה.

הלכות ומנהגים

בענייני דיומא

פזרים

תשית לראשם עטרת פז

מערכת הלכה ומסורה – מדור הלכות ומנהגים
מתכבד להביע בזאת רחשי תודה לקדם הרבנים החשובים
מאורי העדה השומרים משמרת הקודש ה"ה (לפי סדר א – ב)

הגאונים הגדולים

הגאון רבי אברהם אריה שליט"א הגאון רבי משומר צובירי שליט"א
רב ביהמ"ד תורה והוראה ב"ב הרב המקומי גן יבנה

הגאון רבי עזריה בסיס שליט"א הגאון רבי פנחס קורח שליט"א
רב העיר ראש העין רב ביהמ"ד שערי הלכה ב"ב

הגאון רבי שלמה מחפוד שליט"א הגאון רבי שלמה קורח שליט"א
רב שיכון ו' ונוה אחיעזר ב"ב רב העיר בני ברק

הגאון רבי אברהם שמן שליט"א

דיין ומו"צ בעיר רחובות

שנאותו בחפץ לב ובסבר פנים יפות לענות על שאלותינו בבירור מנהגי תימן
על בורים, וזכות הרבים תלוי בהם. המקום ברוך הוא יהא בסעדם ויאריך ימיהם
על ממלכתם מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, אמן כן יהי רצון

כמו כן ברצוננו להודות להגאון רבי חזקיהו דחבש שליט"א, רב ביהכנ"ס
שתיילי זיתים ראש העין. שבקאותו במנהגי תימן, והערותיו המחכימות היו
לנו לעינים, ויה"ר שיפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה מתוך
בריות גופא ונהורא מעליא, אמן כן יהי רצון

פִּזְרִים

ארבע פרשיות

תקנת ארבע פרשיות

א. תקנו חכמים ז"ל לקרוא ארבע פרשיות מראש חודש אדר עד ר"ח ניסן לזכרון ארבעה דברים, ראשונה פרשת שקלים שקורין בשבת שקודם ראש חודש אדר לזכרון מחצית השקל שהיה כל איש מישראל חייב ליתן בכל שנה ללשכה עבור קרבן התמיד, שניה פרשת זכור שקורין בשבת שקודם פורים לזכור מעשה עמלק, וקורין אותה בשבת שלפני פורים לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק, שלישית בשבת שלפני פרשת החודש קורין פרשת פרה אדומה שכן שריפתה במדבר היתה סמוך לניסן כדי להזות בה את ישראל באפר החטאת מיד אחרי הקמת המשכן, כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות הפסח בזמנו, לכך קורין פרשה זו להתחנן לפניו יתברך שגם עלינו יזרוק מים טהורים, הרביעית פרשת החודש הזה לכם בשבת הסמוכה לראש חודש ניסן כדי לקדש חודש ניסן, ולהודיע לעם שיכינו את עצמם לעלות לרגל^א.

סדר הקריאה

ב. סדר הקריאה בארבע פרשיות – אחר קריאת שבעה עולים בפרשת השבוע ואמירת קדיש, אומרים למנצח השמים מספרים ומוציאים ספר שני, וקורין הפרשה, ואחר הקריאה בספר שני למנהג השאמי אומר קדיש^ב, למנהג הבלדי אינו אומר קדיש^ג.

^א שתילי זיתים רס"י תרפ"ה בשם הלבוש.

^ב שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג.

^ג עץ חיים.

ג. ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קוראים שבעה^ד קרואים בפרשת השבוע, ואומר העולה השביעי קדיש, ואחר כן אומרים למנצח ומוציאין ספר שני וקורין בו בשל ראש חודש ואומר אחריו קדיש, ואומרים למנצח ומוציאין ספר שלישי וקורין בו בפרשת שקלים, למנהג השאמי אומר קדיש, למנהג הבלדי אינו אומר קדיש.

ד. ראש חודש אדר ב' שחל להיות ביום ראשון מפטירים בהפטרת פרשת שקלים, ומנהגינו שאין מוסיפין פסוק ראשון ואחרון מהפטרת מחר חודש^ה.

קמן

ה. כתב השתילי זיתים: מנהגינו שאין מעלין קטן לספר שני כלל, ויש שנהגו להעלותו בספר שני מלבד פרשת זכור לחוש לד' הסוברים שמצות זכור מן התורה^ו.

ו. לדעת האומרים שקריאת פרשת זכור ופרה מן התורה יש לדקדק שיהיה העולה גדול שנתמלא רוב זקנו^ז.

^ד שתילי זיתים תרפ"ד סק"י, ועי' למהר"ח כסאר בשו"ת החיים והשלום סי' קי"ג שאין לאנשי תימן לשנות מנהגם ולקרוא ששה קרואים לספר ראשון כמנהג הספרדים עיי"ש.

^ה שתילי זיתים תכ"ה ס"ב שהעלה הגהת הרמ"א שבשבת ור"ח שיום ראשון שלמחרתו הוא ג"כ ר"ח אין מוסיפין פסוק ראשון ואחרון מהפטרת מחר חודש, ודלא כמנהג שהביא מרן שם, סדור כנסת הגדולה ח"א עמ' תקצ"א.

^ו שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג וז"ל ומנהגינו שאין מעלין קטן לספר שני כלל ואפשר שהוא על פי דברי הריב"ש שבסימן שכ"ח עכ"ל. והשמיט הגהת הרמ"א שם שכתב שקטן יכול לקרוא בפרשת המוספין ובד' פרשיות, וראה מה שהרחיב מהר"י צובירי זצ"ל בביאור המנהג ומקורותיו בספרו ויצבור יוסף בר ח"ב פט"ו, וכן מנהג השאמי שאין מעלין קטן לספר שני כלל, כפי שמסרו הגר"מ צובירי שליט"א הגר"א אריה שליט"א והגר"ח דחבש שליט"א.

וכן נראה מדברי מהרי"ץ בפעולת צדיק ח"ג סי' רס"ב שאין מעלין קטן למפטיר, שהעלה שם דברי הב"י שאם עולה הקטן להפטרה מעלין גדול לקריאת המפטיר בתורה. וסיים בה וכן מנהגינו כאן בעיר צנעא מימים קדמונים ואין פוצה פה וכו', ויש להעיר מדבריו בפעולת צדיק ח"ב סוס"י צ"ז שכתב דקטן יכול לעלות לס"ת ולקרות מלבד פרשת זכור כיון שהזכירה בכל יום מצוה מן התורה לד' הרמב"ם וסמ"ק אין להעמיד קטן לכתחלה ואם עמד יזהיר לצבור לומר עם הקטן בלחש מלה במלה ובזה יוצאים לכ"ע שאין המצוה תלויה בקריאה בס"ת דוקא. ע"כ.

^ז שו"ת פעולת צדיק ח"ב סוס"י צ"ז שאין להעמיד קטן לכתחלה ואם עמד יזהיר לצבור לומר עם הקטן בלחש מלה במלה ובזה יוצאים לכ"ע שאין המצוה תלויה בקריאה בס"ת דוקא. ומנהג זה להעלות קטן לספר שני בעיקר בקהילות הבלדי כפי שמסר הגר"ע בסיס שליט"א, וכן מסר הגר"א שמן שליט"א כי לא הקפידו בעליית קטן מלבד פרשת זכור.

- ז. יש אומרים שחייב קריאת פרשת זכור ופרשת פרה הוא מן התורה^ט, ולכן בני היישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש בו מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מן התורה^י. וכן ישוב שאין להם ספר תורה אע"פ שהם מנין צריכים הם ללכת למקום שיש בו ס"ת לשמוע פרשת זכור ופרה^{יא}.
- ח. לדעה זו שחייב פרשת זכור ופרה מן התורה צריך לכוין לשמעם מן הקורא^{יב}, ואינם כשאר קריאת התורה שיש הסוברים שיוצא יד"ח אף שאינו מכוין לשמוע תיבות הקריאה.
- ט. דעת הרמב"ם שמצוה מן התורה לזכור מעשה עמלק אבל אין מצוה בקריאה מספר תורה דוקא, אלא אף בקריאה בעלמא בעל פה או מתוך חומש מקיים מצות זכירה מן התורה^{יג}.

^ח עי' שתילי זיתים סי' רע"א סק"ג.

^ט הנה אע"פ שבסימן קמ"ו סתם מרן שפרשת זכור ופרה הם דאורייתא, הרי בסי' תרפ"ה הביא שיטה זו בלשון יש אומרים, ובשתילי זיתים סק"ח העלה לשון הלבוש 'שהיא דאורייתא לקצת פוסקים אחרונים'.
בד' מהרי"ץ יש סתירה בזה, דבתשו' ח"א סי' קע"ו סתם כד' הסוברים שהוא מדאורייתא, ומאידך בח"ב סי' צ"ז כתב דלמסקנת כל הפוסקים חוץ מהרב ב"ח כל הקריאות הן פרשיות השבתות והן פרשיות המוספין ואף בד' פרשיות הכל הם מדרבנן כמ"ש רמ"א סי' [רפ"ב ס"ד] דקטן יכול לעלות לס"ת ולקרות דכלם הם זכר פ' פרה זכר למה שהיו הטמאי' צריכים לטהר עצמם ברגל ופ' החדש זכר לפסח שצריכין בזמן המקדש ופ' שקלים זכר לשקלי' שהיו גובים לצורך הקרבנות. גם פ' זכור זכר לנס שנעשה בימי המן דתקנת מרדכי ובית דינו הוא דקודם נס המן לא היו קורים באדר זכור. ע"כ. ודברי מהרי"ץ בתשובה זו צע"ג איך כתב בפשיטות שלד' כל הפוסקים הם מדרבנן ולא זכר שר שיטת תוס' והראשונים שהיא מדאורייתא, ויתכן שאם היה לנגד עיניו שיטות אלו לא היה סומך להקל כ"כ.

ולענין המנהג, בעריכת שלחן כתב דרובם ככולם לא היו מדקדקין להחשיב פ' זכור ופרה כדאורייתא, וכן מסר הגר"פ קורח שליט"א שרוב הצבור לא עשו ענין מיוחד מקריאת פרשת זכור והיו מוכרים לכל המרבה במחיר כשאר הפטריות. ע"כ. כמו"כ לא נהגו לחזור אחר ספר תורה היותר מהודר אלא הוציאו ס"ת שהגיע התור לקרוא בו. (הרבנים שליט"א).

^י 'שו"ע תרפ"ה ס"ז.

^{יא} 'שו"ת פעולת צדיק ח"א סי' קע"ו, [ומה שציין שם מהרי"ץ לסי' קע"ו הוא ט"ס וכנראה נתכוין לסי' קמ"ו ס"ב, אך שם אינו מפורש וכנראה כונתו היה להביא הדין המפורש כאן לגבי היישובים שאין להם מנין].

^{יב} 'שו"ע סי' קמ"ו ס"ב.

^{יג} כ"מ מדברי הרמב"ם פ"ה מהל' מלכים ה"ה, ובספר המצות עשה קפ"ח וקפ"ט, וכפי שכתב מהרי"ץ בפעולת צדיק ח"ב סי' צ"ז, ובספר עמק ברכה, וכך מסקנת הרמב"ן עה"ת סוף פ' כי תצא, וכן שיטת הפני"י מגילה י"ח א'.

י. לא נשמע במקומותינו מנהג נשים לילך לביהכנ"ס לשם קריאת פרשת זכור^{יד}.

יא. מסורת תימן לקרוא תיבת תמחה את "זכר" עמלק הזי"ן בניקוד צירי, ואין חוזרין על קריאתה בניקוד סגול כלל ועיקר^{טו}.

מעות בקריאת הפרשיות

יב. קרא פרשת פרה ופסק בהגר הגר בתוכם או במים חיים אל כליט^{טז} וגלל הספר תורה, חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה וקורא עד סופה ומברך לפנייה ולאחריה^{יז}, ואם עדיין לא גלל חוזר וקורא מראש הפרשה בלא ברכה לפנייה ומברך רק לאחריה^{יח}.

יג. דילגו פסוק אחד מארבע פרשיות אין מועיל לחזור ולקרותו עם שנים עמו, אלא צריך לחזור ולקרות מתחלת הפרשה כסדרה^{יט}.

שבת זכור

יד. בשבת זכור נהגו לקרוא אחר ההפטרה פיוט מי כמוך שיסדו רבי יהודה הלוי^י, ויש שנהגו לאמרו קודם הוצאת ס"ת^{כא}.

ושיטת מהרי"ץ שם שהמצוה לד' הרמב"ם היא בכל יום, ולפי"ז לא נקטינן כשיטת הרמב"ם בזה, שהרי לא נשמע מנהג לזכור מעשה עמלק בכל יום, וא"כ צ"ב למה חשש מהרי"ץ להעלות קטן משום שיטת הרמב"ם כיון דלא נקטינן כותיה.

^י כן מסרו הרבנים שליט"א. וכבר כתב בשו"ת תורת חסד סי' ל"ו שמעולם לא ראינו ולא שמענו מי שחייב את הנשים לבוא לביהכ"נ בשבת זכור לשמוע קריאת פרשת זכור מהש"ץ הקורא בתורה ומנהגם של ישראל תורה הוא ואע"פ שיש שמועה שגדול אחד היה מצריך את הנשים לבוא לביהכ"נ וכו' דעת יחיד היא ואין ללמוד ממנה לבטל מנהגי ישראל והנח להם לישראל מנהגם תמיד כדעת וכהלכה. ע"כ.

וטעמא דמילתא הוא משום דנקטינן כד' החינוך מצוה תר"ג דנשים פטורות מזכירת עמלק, וכן פסקו במטה יהודה רפ"ב סק"ז, לימודי ה', הבא"ח בשו"ת תורה לשמה סי' קפ"ז, כה"ח תרפ"ה סק"ל, וכ"כ בטעמא דקרא בשם החזו"א זיע"א שנשים פטורות מקריאת זכור.

^{טו} כן הניקוד בכל ספרי תימן, וכן העיר בזה בהגהות מהר"ל קשת זצ"ל סוס"י תרפ"ה שלמסורת תימן קוראים רק בצירי.

^{טז} מחזור ויטרי סי' ר"מ.

^{יז} שו"ע קל"ז ס"ה.

^{יח} שתילי זיתים שם ס"ק י"ג.

^{יט} שתילי זיתים קל"ז ס"ק י"ג, ונחלק על דברי המג"א ועולת תמיד שכתבו דא"צ לחזור.

^כ כן המנהג ברוב קהילות תימן בין בשאמי בין בבדלי, אע"פ שלא נזכר בתכלאל עץ חיים, וראה בדברי מהר"י צובירי זצ"ל בהקדמה לסיפור כנסת הגדולה ח"א עמ' ט"ז שבבית כנסת אלשיך בק"ק צנעא לא נהגו לאמרו. גם בס' זכרון תימן מנהגי צ'אלע עמ' רנ"ט כתב שלא נהגו לאמרו בבהכנ"ס הגדול, ובבהכנ"ס הקטן נהגו לאמרו בתוך נשמת. בס' נחלת יוסף כתב שמנהג ק"ק עדן לאמרו ביום ט"ו לאחר קדיש תתקבל.

טו. ויש קהילות שנהגו לאמרו בתוך נשמת כל חי^כ, ובפוסקים יש שכתבו לבטל מנהג זה משום הפסק^כ.

טז. כשחל י"ג באדר להיות בשבת אין אומרים צדקתך למנהג השאמי וחלק מן הבלדי^כ, ויש בבלדי שנוהגין לומר צדקתך^כ.

משנכנס אדר

יז. משנכנס אדר מרבין בשמחה^כ, ולכן מי שיש לו דין עם גוי ידון עמו בחודש אדר שבחודש זה בריא מזלו של הישראל^כ.

תענית אסתר

התקנה

יח. קבלו ישראל עליהם לדורות להתענות תענית צבור ביום י"ג באדר זכר לתענית שהתענו באותו דור מרדכי ואסתר וכל ישראל [הפנויים ממלחמה^כ] ביום שלשה עשר בחדש אדר שבו נקהלו היהודים בעריהם לשלוח יד במבקשי רעתם, וכל שעה שנקהלו היהודים למלחמה באויביהם היו עושים תענית, שכן מצינו במשה רבינו ע"ה שהיה מתענה ביום מלחמת עמלק, וכן ישראל שבאותו הדור בשעה שנקהלו לשלוח יד במבקשי נפשם היו מתענים, ומפני שאנו מקיימין את ימי הפורים לדורות זכר לאותו הנס, צריכים גם כן להתענות לזכר אותה התענית של יום הקהילה^כ, כדי לזכור תמיד שהבורא יתברך

כא הגר"מ צובירי שכן מנהג ק"ק שרעב.

כב כגון ק"ק ביצ'א כמובא בסידור פאר התפלה, ק"ק צ'אלע כמובא בזכרון תימן שם, מנהג קהילות חבור ודומראן (הגר"ח דחבש שליט"א).

כג החיד"א בס' טוב עין סי' י"ח אות ל"ה.

כד שו"ע סי' רצ"ב ס"ב, וכ"ד מהרי"ץ בע"ח מהדו"ק.

כה עפ"י דברי מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' ק"נ, ובעץ חיים מהדו"ב.

כו תענית כ"ט א', וכתב המאירי שם וז"ל: הכל הערה שראוי להתפלל ולהודות לאל בכל עת ובכל זמן כפי הנאות למה שאירע באות זמן וכן שצריך לברך על הטובה ועל הרעה.

כז תענית כ"ט ב', ואע"פ שאין מזל לישראל כתב הריטב"א שם דה"מ בשאר ימים אבל בשני חדשים אלו יש מזל שכן נגזר עלינו מן השמים. עוד תי' דאפשר דמזל לאו דוקא אלא על הגזרה קרי מזל בלשון בני אדם.

ובמהרש"א תי' דמגלגלין זכות ליום זכאי.

כח שתילי זיתים תרפ"ו סק"א דתענית ומלחמה בהדי הדדי לא אפשר, והוכיח כן מסי' תקע"א ס"ג עיי"ש.

כט שתילי זיתים תרפ"ו סק"א בשם הלבוש.

שמו רואה ושומע תפילת כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו, כמו שעשה לאבותינו בימי מרדכי ואסתר^ל.

מדיני התענית

יט. וכיון שתענית זו אינה חובה אלא ממנהג ישראל, יש להקל בה לעת הצורך, כגון לחולה שאין בו סכנה, אבל הבריא לא יפרשו מן הצבור אפי' אם הוא הולך בדרך וקשה עליו התענית^{לא}.

כ. אלו שעניניהם כואבות ומצטערים הרבה מחמת הצום, לא יתענו, ויפרעו התענית אחר ימי הפורים^{לב}.

כא. מעוברות ומניקות אינן מתענות כשם שאין מתענות בג' צומות ואע"פ שאין להם צער^{לד}, ומכל מקום לא תאכלנה להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד^{לד}.

כב. חל י"ד באדר להיות ביום ראשון מקדימין להתענות ביום חמישי^{לה}.

סדרי התפלה והלימוד בתענית

כג. המנהג לקבוע לימוד בתענית אסתר כשאר ימי השבוע^{לו}.

כד. כתב רבינו מהרי"ץ: בערב פורים תהינה רגליו קלות כאילות לבא לביהכנ"ס מבעוד יום להתפלל מנחה וערבית שש ושמח בישועת אלהינו אשר גאל משחת חיינו ויפדנו מיד צר ממות לחיים ביום אשר שיבירו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, ורוח נכון יחדש בקרבם להכנס אהבת המקום ב"ה

^ל לשון הכל בו שהובא בפוסקים.

^{לא} שתילי זיתים סק"ו בשם בית יוסף.

^{לב} רמ"א תרפ"ו ס"ב והעלהו בשתילי זיתים.

^{לג} רבנו השתילי זיתים השמיט מהגהת רמ"א תיבות "עוברות או מניקות" כיון דהרמ"א שכתב להקל דוקא בתענית אסתר אזיל לטעמיה בסי' תקנ"ד שכתב שהמנהג להתענות כשאין להם צער גדול, אולם אנן קי"ל כשיטת מרן בשו"ע שם דפטורות מלהתענות, ועל כן גם שם השמיט בשתילי זיתים הגהת הרמ"א, וכתב שם בסק"ח דאפי' אין להם צער אינן מתענות. ועי' שתילי זיתים תרפ"ז סק"ד.

^{לד} א"א עפ"י שו"ע תקנ"ד ס"ה.

^{לה} תרפ"ו ס"ב, ואין בזה משום אקדומי פורענותא לא מקדמינן, כיון שתענית זו זכר לנס ולא משום פורענות.
^{לו} שתילי זיתים תרפ"ו סק"ד. [וראה תולדות מהר"ש שבזי עמ' ע"ד שכתב שהילדים אינם לומדים בתענית אסתר כיון שזה תענית כללי וגם תענית שמחה].